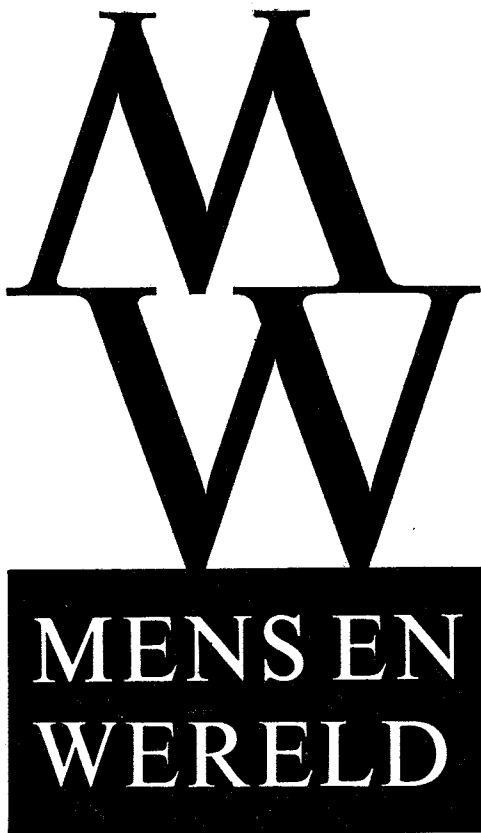

Zweren, beloven of... huicheldwang

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Verschijnt om de veertien dagen

**23ste jaargang nummer 15
27 juli 1968**

Hoofdredacteur: dr. A. L. Constandse

Redactieraad:
mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt,
Corstius, H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof

Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641

Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementenprijs per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname
en de Antillen f 9,50,
overige landen f 12,-

Losse nummers f 0,50

In dit nummer (8 pag.) o.a.:

Dr. A. L. Constandse: Zweren, beloven of... huicheldwang (pag. 1)

Casper Vogel: Vargtimmen (pag. 5)

B. Stroman: Christus in Praag (pag. 6)

E. van der Reijden: De Mammoetwet (3) (pag. 7)

HET eerste-kamerlid Mr. J. H. van Wijk heeft op 25 juni aan de minister van justitie gevraagd of deze het niet onjuist achtte dat de kantonrechter in Brielle een betwiste beslissing nam inzake het afleggen van de eed. Een wachtmeester van de rijkspolitie, in Brielle gedagvaard als getuige, verklaarde dat hij niet aan God geloofde en dus niet in diens naam kon zweren. Maar de kantonrechter dwong hem, de eed af te leggen en gaf hem geen toestemming tot het tekenen van de bekende belofte, om de waarheid te spreken. Mr. van Wijk meende dat hier sprake was van discriminatie jegens personen, die niet tot een kerkgenootschap behoren en niet geloven in het bestaan van een godheid. Hij vroeg de wet zodanig te wijzigen, dat ieder vrij is, of de eed of de belofte af te leggen 'zoals bij de publiekrechtelijke verklaringen en geloften reeds bestaat.'

MENIGEEN zal hebben opgekeken van deze kwestie. Was dan niet ieder vrij, te kiezen tussen de eed ('zo waarlijk helpe mij God almachtig') en de belofte de waarheid te spreken? Het gaat hier slechts om een formaliteit: de getuige moet weten dat hij vervolgd kan worden, als hij een valse verklaring heeft afgelegd. Vóór het jaar 1916 wilden doopsgezinden worden vrijgesteld van de eedsformule, wegens godsdienstige bezwaren, die wij hier niet toelichten. Maar dat gaf allerlei moeilijkheden. In 1916 nu heeft een doopsgezinde minister van justitie de kamer ervan overtuigd, dat de eed kan worden vervangen door een schriftelijke belofte, wanneer iemand 'een opvatting heeft omtrent de godsdienst', die hem belet te zweren. Nadien konden onkerkelijken eveneens van die vrijheid gebruik maken, en in maart 1933 stelde de Hoge Raad vast, dat ook de atheïst 'een opvatting omtrent de godsdienst' heeft, die hem onthefte van de verplichting tot het godsdienstig zweren. In de NRC van 24 juni heeft Dr. W. J. Jong nog eens betoogd, dat de kantonrechter van Brielle dus handelde in strijd met de wet. Dat is al meer gebeurd. Het Humanistisch Verbond heeft herhaaldelijk – en ook ditmaal – aangedrongen op een ondubbelzinnige tekst van de wet, die zweren en beloven zou gelijk stellen. Dr. Jong hekelde vooral het feit dat de rechter de getuige niet inlichtte over de wettelijke mogelijkheid, een belofte te tekenen waarin de naam van God

niet voorkomt. Nu werd een ongelovige gedwongen, voor hem zinloze woorden uit te spreken.

HET was daarna, op 28 juni, in dezelfde NRC een predikant, namelijk Ds. S. S. Smeding, die nog verder ging dan Dr. Jong als minimum had verlangd. Hij gewaagt van 'het ijdelijk gebruik van Gods naam', en hij kent een geval van grappenmakers die hebben gezworen: 'Zo waarlijk helpe mij God aan een kwartje'. Ds. Smeding wil als regel de 'godloze' belofte afgelegd zien, met vrijheid voor wie dat wenst om in Gods naam te zweren. In de discussie mengde zich op 1 juli ook de heer J. de Jonge. Deze betoogde dat de zin van de eedsformule deze is, dat iemand Gods hulp in de waagschaal werpt: mocht hij liegen, dan zou hij in de eeuwigheid verstoken blijven van Gods hulp. De heer de Jonge vindt deze bedoeling zo ongewoon en buiten proportie, dat hij pleit voor de afschaffing van de eed, om die te vervangen door een verklaring, dat de getuige weet vervolgd te kunnen worden als hij onwaarheid zou spreken. 'De eed moet worden geschrapt uit de Grondwet, uit onze vijf wetboeken en uit alle overige wetten. Zolang dit niet is gebeurd hoeven we ons zelf niet wijs te maken dat onze rechtspleging ten volle aan het stadium van de heilige eik is ontwassen.'

VERSCHEIDENE redacties – o.a. die van de NRC – hebben aangedrongen op een duidelijke tekst van de wet, opdat deze eed en belofte gelijk stelt. Het Humanistisch Verbond heeft al sinds zijn oprichting gewezen op de bestaande onduidelijkheid, en het is verheugend dat het van zovele kanten steun ondervindt. Het Verbond heeft naar aanleiding van de Brielse kwestie nogmaals aangedrongen op het onmogelijk maken van situaties, waarin een ongelovige wordt gedwongen te huichelen en te zweren met een voor hem mythologische formule. Bovendien berust deze formule op een ethisch hoogst bedenkelijk argument: zeg de waarheid uit angst voor God, om aan de verdoemenis te ontkomen. In gedachten wordt er gedreigd met de alziende en alwetende boeman. En wie daaraan niet gelooft moet dit een verachtelijke zaak vinden. Een oprechte christen trouwens ook, zoals gebleken is.

KRITISCH ALLERLEI

Wereldraad

OP 4 juli kwam in Uppsala de Wereldraad der kerken de 4de maal in zijn geschiedenis bijeen in een plechtige godsdienstige bijeenkomst van drieduizend vertegenwoordigers van allerlei kerken. Op die dag bleken (buiten de lutherse kathedraal) enige honderden jongeren geïrriteerd te zijn door de openingsprocessie van hoogwaardigheidsbekleders in middeleeuwse mantels, met bisschopsstaven en gouden kronen. De jongelui vroegen zich af waar de 'vernieuwing' bleef. Een predikant uit Straatsburg klom op een ladder om een discussie te beginnen over de vraag, of de hoge vertegenwoordigers van het 'establishment' wel de mensen waren, die de nieuwe tijd konden inluiden. Op weg naar Uppsala was ook een stoet van christelijke jongeren met een verzoek, de noden der wereld centraal te stellen. En studenten van de universiteit van Uppsala verspreidden blaadjes, waarin men kon lezen dat 'de ketterij van het marxisme buiten de westelijke wereld meer tot stand had gebracht dan de kerkelijke zending.' Met daarin deze zin: 'Als Christus niet was herrezen zou hij zich nu omdraaien in zijn graf.'

De Paus

PAUS Paulus dacht er niet zo revolutionair over. Hij zei op 30 juni, wat hij al zo vaak had herhaald: dat moeder Maria altijd maagd was gebleven, 'gespaard voor elke besmetting met de erfzonde', welke zonde dus schijnt te beginnen met de ontmaagding. Overigens 'hebben allen in Adam gezondigd' en sinds diens appelbeet is 'de menselijke natuur vervallen'. Aan kleine kinderen, die 'zich nog niet aan enige persoonlijke zonde hebben kunnen schuldig maken', moet het doopsel worden toegediend opdat zij worden herboren. De paus gelooft verder 'alles wat vervat is in het Woord Gods' en hij houdt vol dat hij onfeilbaar is 'als hij ex-cathedra (in officiële functie, van de kansel af) als leraar en herder van alle gelovigen onderwijs geeft.' Bovendien gelooft de paus dat bij het heilige avondmaal 'brood en wijn gewijd door de priester, veranderd worden in het vlees en bloed van Christus, die verheerlijkt zetelt in de hemel.' Niet weinige christenen hebben dit standpunt van de paus betreurd, maar ach, wie niet katholiek is behoeft er zich niets van aan te trekken. Evenmin als van de bewering van Paulus VI, dat beenderresten die in Rome werden gevonden onder de Sint-Pieter, afkomstig zouden zijn van het lijk van Petrus. Wie zou dat kunnen weten?

Galilei

DE Oostenrijkse kardinaal Köning heeft meegedeeld dat de katholieke kerk haar oordeel zal herzien over Galilei. Deze beweerde dat de aarde rond de zon draaide, en niet omgekeerd, maar hij werd toen tot ketter verklaard. Voor de Romeinse inquisitie heeft de geleerde zijn theorie afgezworen, nadat hij was bedreigd met martelingen. Hij stierf een natuurlijke dood in eenzame afzondering, in 1642. Wie interesseert zich echter nog voor de mening van de kerk in de zeventiende eeuw? En als de huidige kerk wil voortgaan de veroordeling van Galilei voor onfeilbaar te houden, dan bindt dit niemand. Geen enkele katholiek zal daarom geloven dat de zon elke 24 uur met een razende vaart rond de stilstaande aarde draait.

Naakt

DE VARA heeft een televisie-reportage gegeven over een kolonie van 'naturalisten', en men zag dus veel naakt. De omroep deelde mede, dat de luisterdichtheid bescheiden was en dat er slechts twee telefoontjes waren geweest: iemand wilde de uitzending nog eens zien, en een ander wou het adres hebben van deze kolonie. Maar de heer Jongeling, kamerlid voor het Gereformeerd Politiek Verbond, verzocht de regering in te grijpen door een 'vervolg' wegens schennis van de openbare eerbaarheid.' De betrokken ministers kunnen vragen of de heer Jongeling de film zelf wel heeft gezien, of kunnen betogen dat afbeeldingen van naakte lichamen niet onzedelijk zijn. De voorzitter van de federatie van naturalisten heeft echter het verstandigst gehandeld: hij heeft het gereformeerde kamerlid uitgenodigd, eens te komen kijken.

Groene kracht

U zult ook wel het groene boekje hebben ontvangen: het wordt bij tienduizenden gratis rondgedeeld, en het is bedoeld als antwoord op het rode boekje van Mao. Het is een pover geval, product van de heer H. A. Lunshof (van Elseviers Weekblad) die vijftig kleine kalenderblaadjes heeft samengesteld, ten dele nog met citaten van Mao en een paar andere marxisten, om een tegenwicht te leveren tegen het socialisme, het pacifisme, de leer van de klassenstrijd enz. Nu kan zo'n bestrijding wel intelligent gebeuren: er liggen behoorlijke citaten voor het grijpen. Maar die kent de heer Lunshof kennelijk niet. Hij heeft als 'Groene Kracht' een aantal eigen wijsheden gedebiteerd van deze aard: 'Beschavingen verschuiven. De Groene Kracht heeft de Verenigde Staten dyna-

misch opgestoten in de vaart der volkeren. De steeds bredere welvaart, nog onvolmaakt maar sterk, wekt de naijver op van de rode macht. Een botsing is onvermijdelijk.' En dan wordt ons gevraagd de Groene Kracht te ondersteunen, opdat zij onoverwinnelijk zal zijn. Wie de geldschietters zijn geweest bleef in het duister: ze lieten het aan de heer Lunshof over in het licht te treden en een figuur te slaan.

Klacht

NAAR aanleiding van berichten over financiële zorgen der katholieke kerken schreef een dame in de Volkskrant dit kritische commentaar: 'Het naar de kerk gaan en het contact tussen kerkvolk en priesters worden naar mijn mening te weinig gestimuleerd. Is het dan een wonder dat men als volgt redeneert: je ziet ze nooit, maar voor geld weten ze je wel te vinden. Hoe kan men dan van iemand belangstelling verwachten voor de financiën van de kerk? Het spreekwoord is toch niet voor niets: voor wat hoort wat? Er zijn zoveel mensen in de parochies die zich afschuwelijk in de steek gelaten voelen. Nu de geestelijken van vele verplichtingen ontdaan worden, komt er volgens mij meer tijd over voor eventuele huisbezoeken. De liefde kan tenslotte niet van één kant komen.'

Revolutie

DE Braziliaanse aartsbisschop van Recife, mgr. Camara, is op het Nederlandse televisiescherm verschenen. Hij zei onder andere: 'Het grootgrondbezit zoals dit in Latijns-Amerika heerst is, christelijk beschouwd (wij zouden zeggen: menselijk beschouwd, Red. M. en W.) een schande... Natuurlijk ben ik geen tegenstander van de revolutie, dat wil zeggen: van een diep ingrijpende verandering. Maar het is niet de taak van de kerk geweld te gebruiken.' Verder

gingen de bisschoppen van Chili in hun pleidooi voor een rechtvaardige maatschappij: 'Geweld is moreel verantwoord en historisch vruchtbaar, maar alleen dan als eerst op verstandige wijze geprobeerd is om waarheid en gerechtigheid langs andere wegen te verwerven, en die wegen niet tot succes hebben geleid.'

Madrid

WE gaan vooruit. In Spanje heeft alleen het katholieke kerkelijke huwelijk rechtsgeldigheid. Voor protestanten brengt dit onoverkomelijke moeilijkheden mee, tenzij zij een pastoor bereid vinden hen in de echt te verbinden en als gehuwd in te schrijven. Soms gebeurt dit. Anders moeten zij in concubinaat leven of... in het buitenland trouwen, wat veel geld kost: zij moeten er zich enige tijd vestigen. Op 31 mei heeft echter een pastoor samen met een protestantse dominee een huwelijk ingezegend van een katholieke Spanjaard met een protestantse Nederlandse. Maar misschien speelde daarbij wel een rol, dat zij secretaresse was van de Nederlandse Ambassade!

Ex-priesters

ONDER 180 priesters, die het ambt hebben verlaten tussen 1958 en 1967 - aldus de Volkskrant - is een onderzoek ingesteld over hun verhouding tot de godsdienst na hun uittreden: slechts vijf procent van deze groep heeft met het katholicisme gebroken. Van de 180 trouwden er 124, van de overblijvende 56 hadden er 29 trouwplannen. Zes ex-priesters zeiden dat hun een betrekking was geweigerd wegens hun verleden, en 88 hadden bij sollicitaties gemerkt dat kerkelijke instanties hen tegenwerkten. Voor 110 ex-priesters was het nodig een opleiding te volgen voor nieuwe functies. De meesten zijn werkzaam bij het onderwijs, in het bibliotheekwezen, bij uitgeverijen of werken op een kantoor.

Lot

*Al deze stenen betraden wij,
wij wisten hun leeftijd wel,
ons was hun samenspraak
met de zon bekend.
Brandendhete scherpe stenen
waar je geen huizen mee kunt bouwen.
Slechts wegen,
wegen en beelden,
beelden die uitrusten
in hun gebogen lijnen
en daarna vallen zij in stukken uiteen
en worden weer tot steen,
brandend heet en scherp,
stenen die weten
van ons leed.*

(Uit: De Gids, no. 5, 1968)

Aryiris Chionis

De keuze van onze tijd

'HET is mij een grote vreugde U te mogen begroeten op deze tweede Europese conferentie van de Internationale Humanistische en Ethische Unie. Deze is tevens de zesde internationale samenkomst van onze organisatie. Daaruit vloeit voort dat de Unie reeds sinds langere tijd bezig is de humanistische idee internationaal te verbreiden. Gedurende de zestien jaren van haar bestaan heeft de IHEU de tegenwoordige acht grote leden-organisaties in Europa, Amerika en India verenigd. Bovendien zijn in vele andere delen der wereld een groot aantal leden-organisaties met raadgevende stem en als geassocieerde verenigingen aangesloten. Wij hebben hiervóór reeds conferenties georganiseerd in Amsterdam, Londen, Antwerpen, Oslo, Parijs en thans zijn wij tezamen in de indrukwekkende Stadthalle van Hannover.'

ALDUS begon Prof. J. P. van Praag, voorzitter van de IHEU, zijn begroetingsrede bij de opening van de tweede Europese conferentie der IHEU op 14 juli in Hannover. Hij bracht dank aan de organisatie, die als gastvrouw optrad, het gewest Nedersaksen van de Bund Freireligiöser Gemeinden Deutschlands, welke dank het best kon worden uitgedrukt door een constructieve en scheppende bijdrage te leveren tot de discussies. In dit jaar van de Verklaring der Mensenrechten der Verenigde Naties kan daaraan geen betere bijdrage worden geleverd dan het overdenken der problemen die samenhangen met de bescherming van het leven en de menselijke vervulling daarvan, aldus Prof. van Praag. Het gaat hierbij om de redelijke en doelmatige beheersing van de menselijke 'Umwelt', en om het ideaal in vrije besluitvorming doeleinden te verwerkelijken, die het nastreven waard zijn. Wij leven in een periode van ongekende mogelijkheden, maar ook van ongehoorde gevaren, aan het begin van een grootse menselijke ontwikkeling of aan de vooravond van een verschrikkelijke vernietigende catastrofe.

DE cultuur der steden bevordert welstand en beweeglijkheid, opvoeding en voorlichting, maar ook een gevoel van vereenzaming in een onpersoonlijke sociale structuur. De geestelijke emancipatie garandeert niet dat de mens zijn leven automatisch zin kan geven, en evenmin dat hij recht zal doen aan nieuwe vormen der maatschappij. Daartoe is het bewustzijn nodig, deel te hebben aan een zinrijke evolutie, en daarvoor behoeven wij een levensbeschouwing van onze tijd, die kennis ordent en de veelvuldige keuzemogelijkheden binnen ons bereik brengt. Aldus kan mondigheid leiden tot volwassenheid. De snelheid der grondige veranderingen in een wentelende samenleving veroorzaakt verwarring en onzekerheid. De scheppende techniek leidt ook tot ontwrichting van het conventionele cultuurpatroon, zonder dat voorlopig nog een nieuw model der samenleving erkenning vindt. Vandaar dat een diep gevoel van vereenza-

ming tot een hel van wantrouwen, neurose en vernietigingsdrang kan worden. Want de hel, dat zijn niet zoals Sartre meende, de 'anderen', maar het is de afzondering van anderen, die tenslotte ondraaglijk wordt. Dan echter is ook de voorwaarde aanwezig dat de idee van een waarlijk menselijke samenleving brede kringen kan inspireren en dat zelfstandige individuen niet tegen, maar met elkaar kunnen leven. En Prof. van Praag voegde daaraan toe:

'INDIEN wij onze taak begrijpen moeten wij de weg daartoe aanwijzen; in solidariteit met protest en kritiek, maar wij moeten de problemen op onze eigen wijze aanpakken. Solidariteit is nog geen identiteit. Want onze kracht komt niet voort uit kritiek en protest, maar uit de menselijke gemeenschap en haar scheppende zelfverwezenlijking. Wij kunnen geen geneesmiddel voor alle kwalen bieden, we kunnen wel een methode tonen. De humanistische methode is die van het openstaan voor alle kennis van mensheid en samenleving, met het doel die te gebruiken voor het leven met elkander, opdat dit de moeite loont. Volgens mij is dit de wezenlijke opdracht van het humanisme: de beantwoording van de vraag naar de positieve betekenis van de huidige toestand, dat wil zeggen: van de vraag omtrent een eigentijds leven dat de moeite waard is. Dit is geen eenvoudige zaak, en bovendien staan de humanisten er op, dat ieder zijn eigen problemen oplost. Het kan ook niet anders, want het betreft hier geen zaak van woorden maar van persoonlijke ervaring. Niettemin kunnen humanisten verhelderen, hoe zij menen aan het bestaan betekenis te kunnen geven. Vormgevend vermogen en solidariteit, zelfbepaling en gemeenschap, het zijn humanistische parolen als het er om gaat de onzekerheid van onze wereld onder het oog te zien en haar aan de zelfmoord te ontrukken door een zinvol bestaan. Want hier ligt waarlijk onze keuze, als wij ernst maken met de huidige toestand der mensheid.'

DE STEM VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

Naar aanleiding van het feit dat de Kantonrechter in Brielle van een ongelovige getuige heeft geëist, dat deze de eed zou afleggen, heeft het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond aan de Minister van Justitie op 22 juni het volgende schrijven gericht.

Door een recent voorval is helaas onze stelling in het aan u gerichte schrijven van 1 november 1967, dat het niet hanteren van de vereiste formule bij het willen afleggen van de belofte kan leiden tot het afleggen van een eed, tegen de innerlijke overtuiging van de getuige in, wederom bevestigd.

Daarom willen wij er nogmaals met klem bij u op aandringen, te bevorderen dat de Wet van 28 april 1916 in dier voege wordt gewijzigd, dat in alle gevallen, in plaats van alleen in die gevallen welke genoemd zijn in artikel 4 van deze wet, de te beëdigende persoon de keuze heeft tussen eed en belofte.

Wij stellen het op hoge prijs uw reactie op ons schrijven te vernemen.

'Als circus Boltini met vakantie gaat,' vroeg een neef van ons aan me, 'krijgt u dan een leeuw op uw voorbalconnetje?' Een leeuw op het voorbalcon. Dat ontbreekt er hier nog net aan. Ofschoon je er misschien niet eens zoveel last van hebt. Zo af en toe gooi je wat gehakte biefstuk door het bovenlicht van de deur. Alleen met in de zon gaan zitten, moet je wel even uitkijken natuurlijk. Dat kan dan niet op 't voorbalcon. Nee, maar geen leeuw als pleegdier. Daar gaat bovendien zoveel gehakte biefstuk inzitten. De schildpad, die op 't ogenblik om me heenkruipt, heerlijk in 't zonnetje op de vloer van het balcon, is wat gemakkelijker in de omgang. We kregen hem in een doos. 'Laat u hem daar maar rustig die drie weken inzitten, hoor,' zei de eigenaar, een vriend van een van onze dochters, 'hij slaapt toch de hele dag. Alleen moet u wel oppassen, want als een vreemde hem eten geeft, kan hij hem in 't begin wel eens een vinger afbijten!' Dat klonk niet zo erg aanmoedigend, maar gelukkig heb ik al mijn vingers nog en het beest vindt het zo heerlijk om los rond te lopen, dat hij niet meer in de doos wil. Hij gaat gewoon op z'n achterste poten staan om de wanden van zijn verblijf stuk te scheuren. Kunnen ze plezier van beleven, als ze hem terugkrijgen.

In Amstelveen, hier 6 km vandaan, huist een kat, of liever, huizen is het woord niet, hij struint door de omgeving en dan moet ik iedere avond proberen om hem met gefluit in huis te lokken om te eten. 's Morgens wil hij dan weer naar buiten. Het eten in de schuur zetten met de deur op een haak, zou in dit geval natuurlijk de meest ideale oplossing zijn, maar dat kan niet, want dan eet en drinkt een hondsbrutale oranje buurkat onmiddellijk alles op. Vaak lukt de opzet wel, dan zit Minou al voor de deur op me te wachten, om binnen gelaten te worden, maar soms is hij er niet. In geen velden of wegen. Dat bezorgt me dan bange nachtelijke uren, want waar zit dat beest! Misschien is hij wel verongelukt, overreden door de een of andere onverlaat. Ik zie hem al ontzield aan de kant van de weg liggen. Zo droevig. Of misschien is hij wel opgesloten in een garage of in een tuinhuis en de mensen van dat huis zijn dan natuurlijk net met vakantie. Die blijven minstens vijf weken weg, want die man is natuurlijk bij het onderwijs, dat zul je altijd zien. En ondertussen zit dat beest daar maar. En ik steeds maar verse blikjes Catty openmaken (die rommel stinkt zo) en melk van huis meenemen en alsmaar fluitend door de buurt dwalen. Net Ophelia van Hamlet. 'Daar gaat dat malle mens ook weer!' zeggen de burendan, 'die denkt, dat ze een pleegkat kwijt is, maar dat is natuurlijk onzin. Welke kat blijft nu zolang van huis. Hoor, ze fluit! Triest eigenlijk.' Dat is dan een Humanist, die dat zegt. Die zien overal meteen de diep-menselijke, tragische kant van. En als dan de volgende ochtend de kat weer voor de deur zit, ben ik blij als een kind. Dan kan ik hem wel zoenen. Heerlijk, die lucht van Catty! 'Eet maar lekker op, 't is goed voor je!'

Dan is er nog een kat, Tippië, maar die zie ik nooit. Die vindt me zo'n eng mens, dat hij regelrecht onder een bed schiet, zodra hij me hoort binnenkomen, om van daar uit naar me te loeren, terwijl ik het eten klaarmaak.

Actie-pleegdier heette dit in de krant. Je doet er een enorm goed werk mee. Soms droom ik, dat het allemaal misgaat. Vreselijk, maar dromen zijn bedrog, zeggen ze, en daar klamp ik me dan maar angstvallig aan vast.

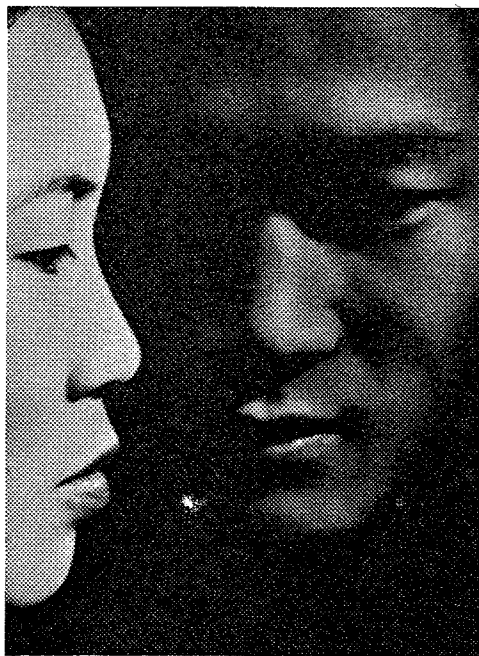
Stremmende structuren

IN Hannover heeft Dr. S. L. Mansholt, vice-voorzitter van de Commissie der EEG, een toespraak gehouden op de tweede Europese conferentie van de Internationale Humanistische en Ethische Unie. Hij eindigde deze aldus: 'Voor mij is de tegenstelling tussen een wereld, zoals zij is, en zoals zij zou kunnen en moeten zijn, groter dan ooit, ongeacht de reusachtig toegenomen technisch-wetenschappelijke verworvenheden. Deze kloof te overbruggen is de taak van de mens. Van de individuele mens, wie steeds in de oren moet klinken: 'Waar is mijn broeder Abel?' Stellig laat zich dit veel geleerder zeggen dan ik heb gedaan. Het congres zal dit doen. Voor mij is het inzicht voldoende dat de verandering van de wereld bij elk van ons zelf begint. In deze zin geldt het woord van de Duitse filosoof Fichte: 'Het leven is niet slechts een gave, het is een opgave.'

DR. MANSHOLT was begonnen er op te wijzen, dat de achting voor de Mens beduidt dat vrijheid en gelijkwaardigheid steeds betrekking hebben op anderen dan ons zelf. Vandaar de morele gebondenheid, die voorwaarde is voor vrijheid, als men niet in anarchie wil vervallen. 'Anarchie, en het is thans nodig dit te zeggen, is namelijk niet de top der vrijheid, maar haar liquidatie in een steeds gecompliceerder wordende maatschappij.' De onmogelijkheid om gelijktijdig alles te verwerkelijken wat mogelijk en wenselijk is geworden, dwingt tot het aanvaarden van regelen en een verantwoorde rangorde. Daarbij komt, dat oplossingen niet meer mogelijk zijn in eng nationaal verband. Het wordt bewezen door namen als *Dutschke* en *Dubcek*, de Amerikaanse *défi* (de 'uitdaging' waarvan Servan Schreiber in zijn boek spreekt) en het Franse *déficit*. En in het *Mamama-isme* (Marx, Mao, Marcuse) ligt een waarschuwing. Het is waar dat wij de jeugd de vraag kunnen stellen, wat zij wil en haar zelfs mogen verwijten dat zij het antwoord schuldig blijft. Men kan zich er immers niet toe beperken, de meest geliefde formuleringen te zoeken voor wat wij nastreven: pas de confrontatie met de harde werkelijkheid kan een idee bevestigen. Maar wij moeten er ook rekening mee houden, dat de jeugd antwoordt met de tegenvraag, wat wij willen en menen. En weten wij dit eigenlijk wel?

DE maatschappij bevindt zich – aldus de spreker – in een structuurcrisis, die zich stormachtig voltrekt. Wie moderne technische werktuigen scheppen en bedienen moet, behoeft daarvoor een scholing en opvoeding in overeenstemming met de huidige eisen. Als de motor uitvalt is het niet genoeg, de Heilige Genoveva aan te roepen of de rozenkrans te bidden. In de 'goede, oude tijd' vervulde de medicijnman van een stam een veelzijdige functie, die nu verdeeld is tussen de functies van een kardinaal Frings, een chirurg Sauerbruch, een dirigent Karajan, een Picasso en misschien nog van een Marlene Dietrich. Wij leven in de tijd der specialisering op gebieden, waarop vakken en besluitvaardigheid wordt geëist van de burger. Maar tegelijk moet deze er zich bij neerleggen, dat hij eens in de vier jaar zijn stembiljet inlevert en dan verder de ontwikkeling over zich heen moet laten gaan. Er moet dus een redelijke oplossing worden gevonden voor de tegenspraak

tussen de geweldig toegenomen eisen, die worden gesteld aan het intellectuele prestatievermogen van de individu, en de versteende structuren van een prehistorische maatschappijvorm. Deze kloof is slechts te overbruggen in een uitgebreid federalisme, met echte verantwoordelijkheid en beslissingsbevoegdheid der burgers op verschillende niveaus en verschillende gebieden. De ontwikkeling eist ook federalisering van naties, omdat de hoogste beslissingen op supranationaal niveau genomen moeten worden. De nationale staten belemmeren deze evolutie. Zij onthouden enerzijds aan hun burgers de zeggenschap, die de moderne mens eist, en weigeren anderzijds een supranationale regeling te aanvaarden van problemen, die zij zelf niet kunnen oplossen. Toch is het de evolutie, die de mensen steeds meer betreft bij internationale kwesties. Hun zeggenschap daarin kan niet meer worden verwezenlijkt door staten, die bezeten zijn van handhaving van hun soevereiniteit. Toynbee ziet in de nationale staten lichamen, die proberen de overvloeiende energieën van hun bevolkingen in zinloze oorlogen te verbruiken. Interne spanningen worden naar buiten afgeleid. De democratie wordt tot façade. Niet slechts nationaal, doch ook internationaal is de huidige structuur volkomen verouderd.

EEN andere gevaarlijke tegenstelling is die tussen rijke en arme landen, waaruit een klassenstrijd tussen volkeren kan voortkomen, die tot ons aller ondergang zou kunnen leiden. Van de ruim drie miljard mensen lijden er 500 tot 600 miljoen honger, terwijl er 1.500 miljoen onvoldoende of verkeerd gevoed worden. De welstand van de mens van een hoogontwikkeld land geeft hem vijfmaal zoveel energie als die van de inwoner van een onderontwikkeld gebied. Tot de productie van plantaardige levensmiddelen dragen de arme landen slechts vijf procent bij. Om de achtergebleven gebieden te steunen is echter niet slechts hulpverlening nodig, maar ook het verschaffen van kennis, economische hervorming, en een arbeidsverdeling op internationaal niveau. Bilaterale hulpverlening houdt meestal verband met het zoeken

van politieke voordelen, of met de neiging de eigen export te bevorderen.

NODIG is, aldus Dr. Mansholt, een verandering in de structuren, zowel van de welvarende als van de behoeftige landen. Wat echter thans onder ontwikkelingshulp wordt verstaan wekt vaak de indruk, dat het in werkelijkheid gaat om 'overlevingshulp' voor verouderde structuren. Dr. Mansholt eindigde met de conclusie, dat 'de schoonste aller werelden' weinig aanvaardbaar is in het licht van de ontzaglijke mogelijkheden, de wetenschappelijke kennis en de ethische bewustwording van de moderne mens.

Menselijke ontplooiing

OP woensdag 10 juli jl. vond in Den Haag een perskonferentie plaats onder leiding van prof. dr. J. P. van Praag, voorzitter van de International Humanist and Ethical Union (I.H.E.U.) naar aanleiding van de in Hannover (Duitsland) georganiseerde 2e Europese conferentie van 14-19 juli, onder voorzitterschap van prof. dr. G. von Frankenberg. Dit kongres zou worden geopend met een rede van de vice-voorzitter van de Europese Commissie, onze landgenoot dr. S. L. Mansholt, zelf actief humanist. Het kongres moest zich ditmaal bezig houden met een onderwerp waarbij wij als individu en als volk in hoge mate zelf zijn betrokken. Het thema betreft met name de gevolgen van de industrialisatie, de verstedelijking, de bevolkingsexplosie, de versterking van de natuur (door velerlei technische en chemische kunstgrepen, bacteriedodende middelen, die echter soorten doen voortbestaan die hiertegen bestand zijn en ons leven bedreigen) onrust en agressie, één en ander mede een gevolg van een bevolkingsdruk, welke niet leidt tot economische moeilijkheden alleen. Het zijn alle reeds eerder onderkende vraagstukken maar ingewikkelder, moeilijker en voor de samenleving veel ingrijpender dan ooit werd gedacht of voorzien.

PASSEND in het door de Verenigde Naties uitgeroepen jaar van de Rechten van de mens is juist het onderwerp van dit kongres: 'De menselijke omgeving en de zelfverwerkelijking', van méér dan gewone betekenis, omdat hier rechten aan de orde zijn, die voor een onbelemmerde ontplooiing in een gezonde omgeving te weinig aandacht krijgen.

Opmerkelijk is, dat het sekretariaat voor de relaties met ongelovigen van het Vaticaan zich op dit kongres liet vertegenwoordigen door een waarnemer, in tegenstelling tot de Wereldraad van Kerken, die geen vertegenwoordiger zond. Mogelijk is dit een gevolg van de eigen internationale bijeenkomst in Uppsala, waar (eveneens opmerkelijk) overigens geen plaats was voor één humanistische waarnemer. Men vraagt zich af, of daarin wellicht een uiting moet worden gezien van een afnemende openheid in de protestantse wereld.

OP deze perskonferentie – waarbij de sekretaris van de I.H.E.U. aanwezig was, de heer T. H. MacCarroll uit San Francisco – was ook van belang de aankondiging van het grote filosofen-kongres in Wenen in september a.s., waar besprekingen zullen plaatsvinden tussen een aantal niet-marxistische humanisten van de I.H.E.U. en marxistische humanisten uit Oost- en Westeuropese staten, prominenten zoals o.a. Schaff, Kolakowski, Petrovic, Marcovic, de Engelse filosoof Ayer en Erich Fromm uit de Verenigde Staten. Dit toenemend contact wordt van zeer veel gewicht geacht, omdat niet alleen in de katholieke maar ook in de marxistische wereld een niet geringe geestelijke omwenteling plaats vindt met betrekking tot het doorbreken van isolement en dogmatiek. Te zijner tijd komen wij hierop uitvoeriger terug.

J. Andriesse

Vargtimmen:

Tussen waarheid en waanzin

OP precies dezelfde plaats waar Ingmar Bergman in 1956 *Det sjunde inseglet* (Het zevende zegel) filmde, in Hovs Haltar, aan de Zweedse zuidkust, nam hij tien jaar later, mei 1966, *Vargtimmen* (Het uur van de wolf) op. Er is veel gebeurd in die tien jaar; onder meer verschenen twaalf films, die de koers van zijn oeuvre een nieuwe wending gaven. Uit de God-zoeker ontwikkelde zich de Mens-vorser, die de meest verschrikkelijke perspectieven niet uit de weg ging om zijn inzicht in de menselijke bestaanservaring ook maar een fractie te verdiepen. Bergman gaf, zoals dat heet, zijn zoeken naar God op in *Als in een donkere spiegel*, vond in *De avondmaalsgasten* de moed tot positieve gods-onkenning, en repte in *De grote stilte* met geen woord meer over God. Die was in zijn leven de grote Afwezige geworden. Deze wending bevestigde hij in zijn latere films (na 1963 gemaakt), waarin hij zich nog slechts intensief bezig hield met de mens in zijn verschrikkelijke eenzaamheid, als in een nachtmerrie op weg naar onbekende verte; met de woorden van de onlangs dood aangetroffen dichter Halbo C. Kool: *Een jaargetijde in de hel*.

TOCH is er in *Vargtimmen* een merkwaardige verwantschap met *Het zevende zegel* en niet alleen omdat dezelfde locatie gekozen werd. In 1965 filmde Bergman in Hovs Haltar een allegorisch, middeleeuws mysteriespel, waarin twee thema's centraal staan: de dood en het menselijk zoeken naar waarheid. In 1966 was dat nauwelijks anders. *Vargtimmen* begint met een sterk vervreemdende inleiding: 'Enige jaren geleden verdween de schilder Johan Borg zonder enig spoor na te laten uit zijn huis op het eiland Baltrum. Zijn vrouw Alma gaf mij later Johans dagboek, dat zij tussen zijn papieren gevonden had. Dit dagboek, samen met wat Alma mij zelf vertelde, vormt de basis van de film.' In dezelfde sfeer ligt ook hetgeen dat Bergman over *Vargtimmen* gezegd heeft: 'Het uur van de wolf is de tijd tussen nacht en ochtendschemering; het uur waarop de boze geesten het vitaalst zijn; het uur waarop nachtmerries bijna werkelijkheid worden, waarop de meeste mensen sterven en de meeste mensen geboren worden.' De eenvoudige, nogal passieve Alma is zwanger als zij samen met de overgevoelige Johan op het eiland aankomt. Zij realiseert zich steeds sterker dat haar man een ontoegankelijk, sterk verwilderd innerlijk leven leidt. En het besef, het geloof dat mensen die lang samenleven, naarmate de jaren vorderen steeds meer op elkaar gaan lijken, ja op het eind zelfs zoveel gemeen hebben dat niet alleen hun gezichten, maar ook hun gedachten dezelfde zijn.

KORT na hun aankomst op Baltrum schokt Johan zijn vrouw al met enkele schetsen, die hij tijdens zijn angstdromen en eenzame zwerftochten in de omgeving heeft gemaakt: 'Dit is de gewoonste... hij is ongevaarlijk. Waarschijnlijk homoseksueel. Hier de oude dame die altijd haar hoed afneemt. Weet je wat er dan gebeurt? Dan gaat haar gezicht mee. Dit is het ergste...! Ik noem hem de Vogelmaan. Ik weet niet of het een snavel is of een masker. Hij is buitengewoon snel en is verwant aan Papageno uit Die Zauberflöte. De anderen: de kannibalen... de insekten... de spinnemensen... de schoolmeester met de aanwijsstok in zijn broek en de kakelende vrouwen, hard als stekels.'

Als Alma Johans dagboek vindt en zijn isolement haar in volle omvang duidelijk wordt, stelt ze een even primitieve als naïeve poging in het werk een brug te slaan naar zijn ideeënwereld: 'Ik heb je dagboek gelezen en ik ben bijna ziek van angst. Ik heb de laatste dagen over iets nagedacht... Ik merk dat er iets gebeurt, iets vreselijks... juist omdat het niet wordt

genoemd. Maar denk niet dat ik van je wegloop, ik loop niet weg... hoe bang ik ook ben.'

ALMA'S angst dat zij gaandeweg deelgenoot wordt van Johans krankzinnige beleavingswereld wordt groter als zij worden uitgenodigd door de excentrieke bewoners van een vervallen kasteel, die allen om beurten hun best doen de schilder te vernederen, als een van hen uitgerend een Papageno-scène uit Die Zauberflöte als marionettenspel opvoert en Johan in de slaapkamer van de barones door een schilderij herinnerd wordt aan een (waarschijnlijk tragisch afgelopen) jeugdliefde voor een zekere Veronica Vogler. Naar een seksuele frustratie wordt opnieuw verwezen als Johan, midden in de nacht thuisgekomen, bekend eens een jongetje te hebben gedood, dat zich, terwijl hij aan het vissen was, aan hem opdrong en hem in een typisch-vrouwelijke houding trachtte te verleiden. Juist Alma's verzekering dat zij hem nooit zal verlaten brengt hem ertoe haar neer te schieten met een pistool dat een onbekende hem tevoren gebracht heeft. Een hallucinatie? Alma blijft schijnbaar getroffen liggen en houdt zich dood.

ALS in een lugubere droom bezoekt Johan dan opnieuw het kasteel, waar hij in een gewelf een opgebaarde, naakte Veronica Vogler aantreft. Zij houdt zich dood en als Johan zich met haar wil verenigen barst zij in lachen uit, een door de grijnzend toekijkende kasteelbewoners veelvoudig versterkte vernedering. Buiten zichzelf vlucht hij het bos in. Alma zoekt hem, maar komt op haar wanhopige tocht nog alleen maar onwezenlijke kasteelbewoners tegen. Heeft de hallucinatie zich nu ook van haar meester gemaakt? Is zij in het uur van de wolf, waarop Johan verdween, tenslotte toch op hem gaan lijken?

IN Het zevende zegel staan dood en waarheid centraal; in Het uur van de wolf dood en krankzinnigheid. Is er een verschil, of heeft Bergman de waarheid tien jaar later gepreciseerd als hallucinaire, krankzinnige werkelijkheid? *Vargtimmen* is een sombere, donkere film over frustratie en fnuikend isolement. Schieten man en vrouw als levenspartners uiteindelijk tekort, zoals Bergman in eerdere films leek te willen zeggen, of is elk mens gedoemd zelfstandig door een hel tot nooitgeken-de zelfverwezenlijking te komen? Elk zoekt zelf naar het antwoord; teveel Bergman-exegeten zijn als puntje bij paaltje kwam over hun eigen diepzinnige bespiegelingen gestruikeld. Zo langzamerhand lijkt echter één vraag steeds meer

De schilder Johan Borg (Max von Sydow) in *Vargtimmen*.

de moeite van het stellen waard: heeft Ingmar Bergman het aloude levensprobleem steeds duidelijker in de houdgreep, of heeft het probleem zelf Bergman steeds meer in zijn macht?

CASPER VOGEL

Mens en aarde

IN Folia Civitatis van de Amsterdamse Universiteit van 23 maart vonden wij 'enkele stellingen' van Prof. Dr. J. Sperna Weiland over de theologie. Wij ontleen daaraan deze passages:

De studie van het Oude en het Nieuwe Testament, het onderzoek van de geschiedenis van kerk, dogma en theologie, zij zijn een stukje eminent-kritische wetenschap, in beginsel 'waardevrij' en niet rechtstreeks betrokken op de actualiteit van de moderne maatschappij. Intussen gaat het in de theologie ook om het heden: om mensen van deze tijd, om hun geloof, om de 'logos' van hun geloof, om de kerken in de wereld en om die wereld zelf. Theologie is meer dan archeologie.

Het is een misvatting, dat de theologie alleen met Kerk en geloof te maken heeft en dat de wereld buiten de horizon ligt. Het gaat immers (aldus de prof.) om de betekenis van het profetische visioen van vrede en gerechtigheid en van de apocalyptische verkondiging van de vrijheid en het Rijk, van deze grote mythen, voor de wereld en voor alle mensen. Het verhaal van het Oude en Nieuwe Testament spreekt niet over een 'sacrale' wereld van geloof en kerk, het spreekt over de 'profane' werkelijkheid van de markt, de uitbuiting enz., over een 'military establishment' dat gebroken en over een vrede, die gevestigd moet worden.

De systematische doordenking van het verhaal leidt tot een keuze tegen het militarisme en tegen het kapitalisme – omdat in beide de menselijke verhoudingen stelselmatig worden stukgemaakt – en voor een maatschappij, die fundamenteel-democratisch is.

In het voorgaande is een keuze gedaan: tegen het in-zichzelf-gekeerde Christendom van God en de ziel, vóór een geloof waarin het gaat om de mens en de aarde.

Christus in Praag

IN het Realistisch Theater aan de Klein Seite, de stadswijk aan de voet van het Hradschin in Praag, wordt een Passie-spiel gegeven. Al drie jaar lang voor volle zalen. In Brno heeft dit spel in een wat forser geregisseerde voorstelling het reeds acht jaar uitgehouden in de grootste schouwburg van de Tsjechoslowaakse Socialistische Republiek. De bezoeker uit het Westen zit wat achterdochtig naar die voorstelling van De comedie betreffende het lijden en de glorieuze Wederopstanding van onze Heer en Verlosser Jezus Christus te kijken. Want de godsdienst moge dan in dit land niet verboden zijn, het lijkt oppervlakkig gezien niet aannemelijk, dat de staat in een van zijn schouwburgen enigerlei vorm van religieuze propaganda zou kunnen tolereren. Al is men dan het Tsjechisch niet machtig, de geest van de voorstelling maakt van het begin af duidelijk, dat het geenszins de bedoeling kan zijn anti-religieuze tendensen op te wekken. Misschien anti-semitische? Het bleek, dat het spel wat dit aangaat vergelijkbaar is met Bachs Mattheus-Passion, en in vergelijking met de Passie-Spelen in Oberammergau is er geen spoor van anti-semitisme in te vinden. De joden, met hun middeleeuwse jodenhoeden, leveren het dynamische element in het spel, het licht-komische met de Duivel en de Romeinse soldaten, die gestoken zijn in de Kaiserlich-Königliche uniformen van de dubbelmonarchie.

OP die avond in juni was de kleine schouwburg gevuld met een internationaal gezelschap, want het Internationaal Theater Instituut vierde in zijn geboortestad Praag, als instelling van de UNESCO, zijn twintigste verjaardag. Voorts waren er Tsjechen, overwegend nonnen en soldaten. De buitenlanders namen verbaasd, ietwat verward kennis van deze naïef-vrome verbeelding van het leven, het lijden en de wederopstanding van Christus en de gevangenneming van Pilatus aan het slot. Immers keizer Tiberius wenste – aldus het spel – de wonderdoener Jezus te ontbieden omdat deze hem van zijn kwalen zou kunnen genezen. Als Tiberius hoort, dat Pilatus de wonderdoener heeft laten kruisigen, werpt hij de landvoogd in de gevangenis.

De Tsjechen aanschouwden het spel zeer goeie, zeer devoot. Toen de Engelse criticus Kenneth Tynan, dramaturg van het National Theatre, een voorstelling bijwoonde was de zaal gevuld met tieners. Zij luisterden aandachtig naar het 'laconiek moraliseren' van de hoofdfiguur Jezus en zij waren misstille toen hij tot de kruisdood werd veroordeeld. Maar toen hij na zijn executie herrees uit de dood was hun dat blijkbaar te veel van het goede. Er klonk een welgemutst, ongelovig gelach door de zaal. Zij hadden hun passieve held kennelijk als mens bewonderd, schrijft Kenneth Tynan in de New Yorker van april 1967, maar de rede belette hen om hem als een god te aanvaarden.

NIETTEMIN bleef het raadselachtig waarom in een communistisch bestuurd land een zo pieus spel wordt vertoond, waarom het zo grote belangstelling trekt en waarom de staat het niet verbiedt. In Praag trouwens is de voorstelling in 1966 wel degelijk verboden, maar het verbod werd toch opgeheven. In Brno was de partijsecretaris er in geen geval mee ingenomen, maar hij verbood het niet. Dit spel is samengesteld door prof. Jan Kopecky, die dramaturgie doceert aan de Praagse Karels Universiteit. Hij heeft er acht jaar aan gewerkt om uit anonieme achttiende-eeuwse Tsjechische teksten met behoud van de oorspronkelijke tekst en zonder enige toevoeging, één Passie-spiel te maken. Karel Palous voert, geadviseerd door prof. Kopecky, de regie over de Praagse voorstelling. Een zeer kundige, naar toneeltechnische maatstaven in menig detail geraffineerde vertoning. Visueel en plastisch geïnspireerd op zeventiende-eeuwse schilderijen, hout-sneden en sculpturen.

Gespeeld op een middeleeuws aandoend toneel met een vaste bouw en 'huisjes' voor binnenkamertaferelen. Naast het toneel aan weerszijden van de zaal twee schavotjes. Links een orkestje, dat nieuw geharmoniseerde oude volkswijzen speelt; rechts vier vrome meisjes

in klederdracht, die met veel piëteit oude wijzen zingen ter bespiegeling van het heilig gebeuren. Dat roept een Biedermeiersfeer op. De spelers wekken vooral door de zoete kleuren van hun kostuums en hun houdingen en gebaren de indruk van een negentiende-eeuwse interpretatie van laat-middeleeuwse schilderkunst. Een Thorwaldsen Christus, een apostel Johannes met een scheef lief hoofd en een onnozele Petrus. Het totaal ademt de geest van weë negentiende-eeuwse bidprentjes. Ondanks al deze verscheidenheid van stijlen ontstaat er een vertederende eenheid. Fascinerend, wellicht niet het minst omdat een zo devote naïviteit mogelijk is in een communistisch land, gedaan met een oprechte overgave; door de toeschouwers ondergaan met een toegewijde aandacht. Waarom? Waartoe?

PROF. Jan Kopecky verklaart de achtergronden. Deze passie-spielen werden in Tsjechische dorpen gespeeld door de boeren tijdens de Habsburgse overheersing. Dit volkstoneel hield een stuk Tsjechische cultuur in stand. Onder leiding van de dorpsschoolmeester werd gespeeld. Hij speelde mee als verteller in het stuk, gaf tekst en uitleg en vervulde kleine rollen. Zo gebeurt het ook in de hedendaagse voorstellingen, waar een verteller commentaar levert. Commentaar zoals die in de oorspronkelijke teksten voorkomt, geen hedendaags commentaar op het geloof in het leven, het

Radiolezingen

Zondag, 28 juli 9.45–10.00 uur: P. Bordewijk: 'Voorspellingen'.

Zondag, 4 aug. 9.45–10.00 uur: Matthew I. Spetter: 'Duisternis doorgaan'.

Zondag, 4 augustus, 20 uur, V.P.R.O. Gesprek tussen A. L. den Broeder, prof. dr. R. C. Kwant en prof. dr. H. J. van Zeethem over het rapport 'Humanisme en Arbeid'.

Zondag, 11 aug. 9.45–10.00 uur: G. J. den Besten: 'Hoe meer zielen, hoe meer vreugd'.

Zondag, 18 aug. 9.45–10.00 uur: U. J. Rutgers: 'Onze persoonlijkheid in een veranderende wereld'.

Zondag, 25 aug. 9.45–10.00 uur: G. Stuiveling: 'Uit humanistisch oogpunt'.

Televisieuitzending

(Ned. I 19.06–19.31 uur)

Op 29 juli is er een uitzending van het Humanistisch Verbond. Sydney van den Bergh, Olga Schrofer, Peter Cohen, Prof. dr. W. van Dooren bespreken 'de morele leefbaarheid in het Westen'. Het is een programma n.a.v. het Europese congres van de I.H.E.U. in Hannover. Regie: Joes Odufré.

Christus met de doornenkroon in de voorstelling te Brno. (De Romeinse soldaat in K. und K.-uniform.)

lijden en de wederopstanding van Christus. In de jaren dertig heeft de Tsjechische toneelman E. F. Burian deze volkskunst weer ten tonele gebracht. Het hield niet lang stand. Nu heeft Kopecky er zich weer voor ingespannen en het werd een succes. Kopecky vertelt, dat arbeiders, jonge mensen, intellectuelen en gelovigen naar de voorstellingen stromen. Zij vinden er schoonheid, de dichtelijke taal, hun familietraditie en hun volkstraditie. Wij spelen dit Passie-spiel, zegt hij, om een mens te tonen, die het goede wilde en daarom werd vervolgd en gedood. Een mens, die ten onrechte werd ter dood gebracht. Zulk onrecht herkent het publiek in ons land terdege, omdat het weet heeft van politieke processen, die in onze jongste geschiedenis mensen van goeden wille ten onrechte hebben veroordeeld.

Met deze achtergronden blijkt, dat de vertoning van een naïef-vroom passie-spiel in de Tsjechoslowaakse Socialistische Republiek een vorm van zeer geëngageerd toneel vertegenwoordigt, waar wij in het Westen geen begrip van hebben. De intentie van dit spel ligt in wezen bij de aanklacht tegen het onrecht van de overheerser. De Romeinse soldaten met Pickelhaube, K. und K.-uniformen en Duitse sergeant-majors afblaffallures, vertegenwoordigen de macht van de overheersers.

OVERIGENS is dit Passie-spiel slechts één aspect van het toneel, dat Praag in zijn achttien schouwburgen biedt. Een zeer gevarieerd toneellevens, waar avant-gardisten dapper in de weer zijn, al wagen zij zich kennelijk nog niet aan decadente figuren als Jean Genet, Beckett, Albee, Pinter en eigen jonge toneelschrijvers, die duidelijk invloeden van de absurdisten hebben verwerkt, als Ladislav Smocek, Josef Topol en Vaclav Havel, wiens spel *Het tuinfeest* Johan Greter bij het Nieuw Rotterdams Toneel heeft geregisseerd, worden gespeeld. Van grote invloed – niet alleen in Tsjechoslowakije – is de decorontwerper Josef Svoboda, wiens werk in het Toneelmuseum te Amsterdam te zien is geweest. Hij streeft naar het scheppen van een speelruimte met decor, belichting en geluid. Naar 'kinetisch toneel', een toneel waarin ruimte, beweging en ritme tot een eenheid worden. Praag is niet alleen politiek op het ogenblik een van de fascinerendste steden, het is een stad waar het toneel gist en stimulerende impulsen tot ver over de eigen landgrenzen teweeg brengt. B. STROMAN

De mammoetwet

(3)

Toelating tot voortgezet onderwijs

IN ons tweede artikel hebben wij o.m. de brugklas (de eerste klas van elke school voor voortgezet onderwijs) onder de loep genomen. Hoe komt een leerling nu in de brugklas? Het toelatingsexamen, dat voor HBS en Gymnasium verplicht was en voor het ULO facultatief, is al lang een bron van kritiek. De lagere scholen worden belast met een jaarlijkse kennisvetmesterij van haar potentiële middelbaar onderwijsleerlingen, waardoor het onderwijs van de minder begaafden vaak in het gedrang komt. De praktijk wees uit dat de werkelijke eisen die bij het M.O. worden gesteld niet voldoende getoetst konden worden door het examen. Het oordeel van de lagere school bleek vaak een beter, maar evenmin een feilloos kompas om op te varen.

TOCH zal men het niet zonder een of andere vorm van toelating kunnen stellen. Niet ten onrechte wordt gevreesd dat van de zijde van de ouders grote aandrang zal worden uitgeoefend om voor hun kinderen toelating te krijgen tot het HAVO (Hoger Algemeen Voortgezet Onderwijs). Voor dit schooltype en voorts voor het Gymnasium, het Atheneum en het Lyceum blijft het toelatingsexamen van kracht met dien verstande, dat het niet meer het enige middel voor de selectie vormt. Naast het advies van de lagere school (in alle gevallen vereist) kan de ontvangende school uit vier selectiemethoden kiezen:

1. Een proefklas. Dit wil zeggen dat de gegadigden voor een bepaalde school reeds in de loop van het zesde leerjaar van de lagere school enige lessen krijgen op de nieuwe school. De toekomstige docenten kunnen zich zo een voorlopig oordeel over hen vormen.
2. Het afnemen van een schoolvorderingentest. Hieronder verstaat men een reeks opgaven die in moeilijkheid variëren en de leerstof van de hoogste klassen van de lagere school bestrijken.
3. Een psychologisch onderzoek, waarbij de potentiële begaafdheid en de specifieke bekwaamheden worden onderzocht.
4. Het toelatingsexamen. Verwacht mag worden dat het toelatingsexamen

langzamerhand plaats zal maken voor de andere methoden, zodra deze organisatorisch en financieel zijn te verwezenlijken.

Organisatie van het voortgezet onderwijs
BIJ het bestaande onderwijs kan een leerling die de lagere school verlaat, kiezen uit een aantal los van elkaar staande schooltypen: gymnasium, hbs, mms, lyceum, ulo, vglo, lts, lagere land- of tuinbouwschool, huishoudschool. Deze scholen vormen geen georganiseerde samenhang doch afgesloten schooltypen met eigen regels voor toelating, lesprogramma, examens e.d.
De nieuwe wet vat nu deze bonte rij van onderwijsvormen in een samenhangend geheel. Dit betekent dat de afzonderlijke schooltypen tot op zekere hoogte op elkaar worden afgestemd. In de nieuwe indeling wordt het voortgezet onderwijs in drie groepen gesplijst:

1. Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs (VWO)

Onder deze categorie vallen:

- a. het Gymnasium, dat altijd al het karakter van voorbereidend wetenschappelijk onderwijs had. Duur: 6 jaar. Examenrechten: dezelfde studierechten als tot dusver voor het Gymnasium golden.
- b. de HBS, die tot nog toe een dubbele functie

vervulde. De HBS-bevolking bestond zowel uit leerlingen die een academische studie zouden gaan volgen (voor HBS-A en B resp. 16 en 45 procent), als uit leerlingen die naar een school voor beroepsonderwijs gingen of direct een werkkring zochten. Voor zover de HBS voorbereidde op universiteit of hogeschool wordt zij onder de nieuwe naam van Atheneum gerangschikt onder het VWO. Duur: 6 jaar. Examenrechten: onder bepaalde voorwaarden meer universitaire studiemogelijkheden dan HBS.

c. het Lyceum, dat een Gymnasium en een Atheneum omvat. Duur: 6 jaar.
(Opgemerkt wordt nog, dat de minister aan de geslaagden voor Gymnasium en Atheneum ongeacht de richting het recht zou willen geven elke studie aan universiteit of hogeschool te beginnen. Het systeem van voor-tentamina bij de keuze van bepaalde studierichtingen zou dan worden uitgebreid).

2. Algemeen Voortgezet Onderwijs (AVO)

Hieronder worden gerangschikt:

a. het LAVO (Lager Algemeen Voortgezet Onderwijs), dat in de plaats komt van het VGLO. Duur: 2 jaar. Toekomstmogelijkheden: vnl. in het lager beroepsonderwijs.

b. het MAVO (Middelbaar Algemeen Voortgezet Onderwijs), dat het ULO gaat vervangen. Duur: 3 of 4 jaar. Examenrechten MAVO-4: Toelating tot de 4e klas HAVO. Toelating tot het Middelbaar Beroeps Onderwijs (MBO), afhankelijk van de vakken waarin de leerling eindexamen heeft gedaan (zie onder differentiatie).

Onder het MBO vallen o.m.: middelbare technische scholen (nu UTS), middelbare textiel-scholen, opleiding voor kleuterleidsters, middelbaar huishoud- en nijverheidsonderwijs, middelbaar economisch en administratief onderwijs (MEAO), middelbaar tuin- en landbouwonderwijs, scholen voor sociaal pedagogisch onderwijs (zoals opleiding voor gezinsverzorgster, welfare-leidster, sportleider). Mogelijk ook toelating tot het Hoger Beroeps Onderwijs via een voorbereidende klas.

Examenrechten MAVO-3: Hieromtrent is officieel nog niets geregeld. Toelating tot de 3e klas van het MAVO-4 en tot sommige scholen voor MBO (via schakelklas) zou in de bedoeling liggen.

c. het HAVO (Hoger Algemeen Voortgezet Onderwijs). Dit is een nieuw schooltype, dat de oude functie van de HBS overneemt, voor zover deze voorbereidde op maatschappelijke taken en het hoger beroepsonderwijs. De MMS gaat tot het HAVO behoren en wordt hierin aangepast. Duur: 5 jaar. Examenrechten: Geen toelating tot de universiteit. Toelating tot de 5e klas Atheneum. Toelating tot het Hoger Beroeps Onderwijs (HBO), afhankelijk van de vakken waarin de leerling examen heeft gedaan (zie onder differentiatie).

Onder het HBO vallen o.m. hogere technische scholen, hoger land- en tuinbouwonderwijs, opleidingsschool voor onderwijzers, school voor de journalistiek, sociale academies, kunstacademies, academies voor lichamelijke opvoeding.

3. Beroepsonderwijs

Onder dit hoofd is al het onderwijs ondergebracht dat opleidt voor een beroep. Dit zijn dus de technische scholen, sociale academies, zeevaartscholen, onderwijzersopleidingen enz. Vele vormen van beroepsonderwijs kennen drie niveaus die op elkaar aansluiten, namelijk lager, middelbaar en hoger. Als voorbeeld noemen we de drie trappen van het economisch en administratief onderwijs: LEAO, MEAO en HEAO.

E. VAN DER REIJDEN

Een tafereel uit het Passie-spel in de Praagse voorstelling: Judas temidden van het sanhedrin.

ORIËNTATIE

serie A: *Huwelijk en gezin*

- 1 verkering en verloving
- 2 trouwen
- 3 gezinsvorming en opvoeding
- 4 het gemengde huwelijk
- 5 gezin en maatschappij

serie B: *De mens en zijn wereld*

- 1 atoom en kosmos
- 2 existentie
- 3 evolutie
- 4 autonomie
- 5 relativiteit

serie C: *Aziatische godsdiensten*

- 1 islam
- 2 confucianisme/taoïsme
- * 3 hindoeïsme
- * 4 boeddhisme
- * 5 zen-boeddhisme

serie D: *Wereldproblemen*

- 1 het bevolkingsvraagstuk
 - 2 welvaart-armoede
 - * 3 oorlog-vrede
 - * 4 het rassenvraagstuk
 - * 5 communisme en democratie
- * deze deeltjes zullen in de loop van 1968 verschijnen.

prijs per serie f 2,50

deze series bevatten ieder vijf helder geschreven deeltjes, die uitstekend kunnen dienen als uitgangspunt in gespreksgroepen.

ieder deeltje telt ongeveer 24 blz.

bestellingen aan het centraal bureau van het Humanistisch Verbond, postbus 114, Utrecht bij voorkeur door storting of overschrijving van het verschuldigde bedrag op giro 304960 t.n.v. het Humanistisch Verbond, Utrecht.

ANNONCES:

Weduwe van industrieel, 67, verzorg.flat bew. Bilthoven, zou graag in contact komen met beschaafd, intelligent, gesoigneerd heer tot ong. 72 jaar, eveneens alleen, liefst ong. Bilth. of 't Gooi. **Interesse literatuur - toneel - kunst** in 't alg.; hum. ingesteld en niet conservatief t.o.v. verand. maatsch. Br. onder no. 82 bur. M. en W.

Alg. ontw. vrouw, 66 jr., wonende te Amsterdam, met levendige belangst., **zoekt vriendschap met alg. ontw. heer** van ongeveer gelijke leeft. met belangst. voor natuur, muziek en reizen. Br. onder no. 83 bur. M. en W.

Buitenkerkelijk?

Vraag inlichtingen over het

Humanistisch

Verbond

postbus 114
Utrecht

(of stuur ons adressen van belangstellenden)

REKENSCHAP VAN IDENTITEIT

Daarover: V. W. D. Schenk, H. Bongers, S. J. Vles, G. A. Kooy, P. Spigt en F. P. Huygens

in het juninummer van REKENSCHAP

Abonnementsprijs:

f13,50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van Socrates en voor studenten f12,- per jaar).

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan

HUMANISTISCHE STICHTING

SOCRATES

Postbus 114, Utrecht

Giro 582293

HUWELIJK

De door het Humanistisch Verbond opgerichte niet-commerciële

CORRESPONDENTIEKRING

helpt u bij het leggen van serieuze

HUWELIJKSCONTACTEN

op basis van eigen keuze.

Vraag brochure met voll. inl. aan de Humanistische Correspondentiekring, postbus 210, Utrecht. A.u.b. 40 ct. postzegels bijsluiten.

INDEX-CIJFERS

van de kosten van het levensonderhoud voor gezinnen van hoofd- en handarbeiders (exclusief sociale lasten) volgens opgave van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

1958	117	
1959	118	stijging 0,85%
1960	121	„ 2,54%
1961	123	„ 1,65%
1962	127	„ 3,25%
1963	132	„ 3,94%
1964	140	„ 6,06%
1965	147	„ 5,00%
1966	156	„ 6,12%
1967	161	„ 3,21%
1968	?	

Omdat „Aurora” het kapitaal van alle op Index-Benaderingsvoorwaarden gesloten verzekeringen met de bovengenoemde percentages heeft verhoogd, hebben de verzekerde bedragen hun koopkracht behouden.

Hoe gaat dit verder?

In de brochure „Index-Benadering, Hoe en Waarom” wordt verteld op welke wijze „Aurora” haar verzekerden een zoveel mogelijk waardevaste levensverzekering biedt.

N.V. LEVENSVZERKERING-MAATSCHAPPIJ

Aurora

Nachtwachtlaan 20, Postbus 9200 Amsterdam - Telefoon 78 33 55

Vakantieoord „de Ark”

Belvédèrelaan 14

Nunspeet

tel. 03412-2404

Voor personen vanaf 60 jaar is er een vakantie week van 21-28 september.

Prijs per week, inclusief prima verzorging, f 65,-.

Meldt u spoedig aan op bovenstaand adres, waar ook nadere inlichtingen kunnen worden gevraagd.